

A SOPRON, TEMPLOM UTCA 24. SZÁMÚ LAKÓHÁZ ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEI

RESULTS OF RESEARCH ON THE ARCHITECTURAL HISTORY OF THE RESIDENTIAL BUILDING AT 24 TEMPLOM STREET, SOPRON

Jankó József Attila,¹ Tárkányi Sándor²

¹ Soproni Egyetem, Faipari Mérnöki és Kreatívipari Kar. Sopron, Magyarország,
janjo23@student.uni-sopron.hu

² Soproni Egyetem, Faipari Mérnöki és Kreatívipari Kar. Sopron, Magyarország,
tarkanyi.sandor@uni-sopron.hu

Abstract

Our research reveals the technical, historical and urban architectural significance of the residential building at 24 Templom Street, Sopron. The summary of the site's history is based on previous publications. The above historic building was damaged during the bombings in 1945. The presentation of the authorization procedure data concerning the current building raised on the same site was preceded by researching archival documents. The Electronic Information Service of the Library at the University of Sopron provided additional resources regarding the location and the creators (architect Oszkár Füredi and sculptor László Deák). A potential architectural application of the geodetic survey made on the street façade will also be highlighted. We conclude that – in addition to its inherent values – the examined residential building carries urban-scale significance as well.

Keywords: *history of construction, urbanism, public artwork.*

Összefoglalás

A kutatás a Sopron, Templom utca 24. szám alatti lakóház műszaki, építéstörténeti, városépítészeti vonatkozású jelentőségét tárja fel. A helyszín történetének megismertetése korábbi publikációkon alapul. Az 1945-ös bombázás során károkat szenvedő ház helyén megvalósult épület építési engedélyezési eljárására vonatkozó adatok bemutatását levéltári iratok kutatása előzte meg. A Soproni Egyetem Könyvtárának Elektronikus Információszolgáltatása nyújtott további forrást a helyszínnel és az alkotókkal (Füredi Oszkár tervező mérnök és Deák László szobrászművész) kapcsolatban. Az utcai homlokzatról készített geodéziai felmérés építészeti alkalmazásának egyik lehetősége is bemutatásra kerül. Megállapítottuk, hogy a Templom utca 24. szám alatt 1945 után megépült lakóháznak önálló értékei mellett városépítészeti jelentősége is van.

Kulcsszavak: *építéstörténet, városépítészet, köztéri műalkotás.*

1. Bevezetés

A dolgozat célja a Sopron, Templom utca 24. szám alatti lakóház szaktörténeti, műszaki ismeretése. A kutatás abból a felismerésből bontakozott ki, hogy az épület Sopron belvárosának egyik olyan épített öröksége, amely nem áll műemléki védelem alatt, noha nyilvánvalóan hordoz egyedi

építőművészeti értéket is a műemléki környezetben. Az épület megismerése helyszíni bejárásból, geodéziai és távérzékelési felmérésből, valamint levéltári kutatásból állt. A vizsgálatra részben az a szerencsétlen esemény ad okot, hogy a jelenlegi ház helyén korábban állt épület bombatalálat miatt megsemmisült. Az okok felsorolásához hozzá kell tenni azt is, hogy a telek rehabilitációja kiállta

az idő próbáját, nem csupán egy ad hoc építészeti elképzelés valósult meg. Bár a vélemények kissé megoszlanak, mi magunk azon az állásponton vagyunk, hogy egy olyan városépítészeti jelentőségű terv megvalósulásának lehetünk tanúi, amely az időközben megváltozott építészeti és műemlékvédelmi, városépítészeti tendenciák közepette sem vesztette el korszerűségét.

2. A helyszín régmúltja

Az eredetileg barokk kori épület a 19. sz. elején klasszicista stílusjegyeket kapott. Az akkor még oldalhatáron álló ház utcafronti homlokzata telekhatáron húzódott. Azonban a szomszédos Széchenyi István Gimnázium épületét a lakóház homlokzatsíkjához képest hátrább építették, a Templom utca új szabályozási vonalával összhangban [1]. 1856-ban, Handler József soproni építész tervei alapján, a lakóház bővítésére került sor, ekkor íves beépítési vonalú toldalékot kapott, így már zártsorúan csatlakozott a szomszédos iskolaépülethez [2].

Liszt Ferenc több ízben adott koncertet Sopronban [3]. 1874. február 10-én a később róla elnevezett művelődési házban tartott jótékonyági koncertet. Ez idő alatt Csáky Manó vendége volt az akkori Templom utca 24. alatti házban.

Az 1920-as évekből számtalan hirdetés lelhető fel az épülettel kapcsolatban a Soproni Hírlap és a Sopronvármegye című újságok hasábjain. Lieberman Mária (Mici) 1923–1926 között többször hirdetett a következő szöveggel: „Ügyes munkásnők állandó alkalmazásra felvétetnek Liebermann Mici női szabónőnél Sopron, Templom utca 24. szám alatt. Ugyanott kifutólány alkalmazást nyer.” 1929-től hirdetése nemiképp megváltoztak: „Ügyes munkásnők és tanoncok felvétetnek Liebermann Mária divatszalonjában Sopron, Színház-utca 10.”

Az Erzsébet-Egyletet is támogató Winter család vegyeskereskedésének hirdetése 1927 folyamán több mint 20 alkalommal jelentek meg a Sopronvármegye lapjain a következő szöveggel: „Winter Vilmosné vegyeskereskedése Sopron, Templom-utca 24 Liszt, kenyér, cukor, kávé, rizs, rőzsefa a legjobb minőségben.”

Az épület 1945-ös megsemmisülése idején az ingatlan tulajdonosa Pollak Andorné volt [4]. A ház bérlői kereskedők (Raab Jenő, vegyeskereskedés) és iparosok (szabó, női szabó, villanszerelő, fogműves) köréből kerültek ki [5].

A Sopron Anno portál egy Ismeretlen (1913) és Wallon-Hárs Viktor (2023) által készített ké-

pet mutat be, interaktív módon szemléltetve a „Belváros kapujának” évszázados változását [6]. A FORTEPAN szabad felhasználású, közösségi fotóarchívum-portál [7] több fényképe is szemlélteti a Templom utca 24. alatt a 20. század elején álló épületet (pl. Ismeretlen szerző 1. ábra).

3. A II. világháború utáni évek

A bombázás utáni várostervezés és foghíjbeépítés során felmerült, hogy az 1856-os Handler-féle terv szerinti homlokzati kialakítás valósuljon meg. Az új ház építési vonala körül sok vita folyt, mivel sokak szerint az íves beépítési vonalat kellett volna megtartani.

4. Építéstörténet

A jelenlegi épület eredeti építésügyi hatósági iratai a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltárában található meg [8]. A három doboz a záradékolt építési engedélyt, a használatbavételi engedélyt, valamint az eljárások előzményiratait (jegyzőkönyvek, levelezés, műszaki leírás) tartalmazza. Ezen iratok tanulmányozása alapján a következő építéstörténeti leírás állt össze.

1. ábra. Templom utca, háttérben az evangélikus templom; forrás: FORTEPAN/Ismeretlen adományozó

4.1. Tervezés

A Templom utca 24. sz. lakóház kétemeletes utcai szárnyát 1945 januárjában bombatalálat érte. A bombázás következtében előállt foghíjon lakóépület beépítését határozta el a város. Az 1959-ben elkészült terv alapján az új, háromemeletes épület magassága a két szomszédos, eltérő magasságú épület közé lépcsőzetesen illeszkedik. A rendkívül exponált helyen álló épület a belváros kapuját képezi. Az eredeti elképzelés szerint az új épület is szegmenshajlással csatlakozott volna a Széchenyi Gimnázium északi végéhez. A Győri Tervező Irodában belső tervpályázattal döntöttek a beépítési vonal végleges kialakításáról, melynek eredményeképpen az íves homlokzat helyett loggiás beépítést javasoltak.

4.2. Engedélyezési eljárás

Az Országos Műemléki Felügyelőségnek (továbbiakban: OMF) az 1960. év elején véleményezésre megküldött terveket az OMF nem fogadta el. A hivatal egyetértett azzal a koncepcióval, hogy a tervezett épület nem archaizáló stílusú, továbbá helyeselte az épületmagasságot és a magastető kialakítását. A teljes földszintmagasságú kőlap burkolatú homlokzatképzést azonban nem fogadta el. Az OMF a loggiás beépítést a belvárostól idegennek ítélte meg, ezért új terv kidolgozását kérte a Tervező Irodától.

Mivel Sopron Város Építési Osztálya a Templom utca 24. sz. épület kivitelezésére építési engedélyt adott műemléki szakvélemény bekérése nélkül, a kivitelezést már itt is megkezdték. Az OMF ellenvéleménye az építkezés ideiglenes leállítását eredményezte. A Tervező Iroda munkatársának, Füredi Oszkár építész tervezőnek az állásfoglalását az OMF részéről dr. Gerő László osztályvezető 1960. április 20-án elfogadta, és a 13/1949 sz. törvényben előírt műemléki hozzájárulást kikötések nélkül megadta, Füredi nyilatkozata alapján. Az építési engedélyt 1960. május 12-én zárolták.

4.3. Kivitelezés

1961. május elején a kivitelezés abba a fázisba került, amikor a szobor konzolját kellett volna beépíteni, azonban azt még nem gyártották le. A vakolás elkészült, a színezést a következő napokban tervezték megkezdeni, a létraállványt pedig eltávolítani. A konzol és a szobor elhelyezése mindezek után nehézségekbe és külön költségekbe került volna. Körlevelezések és telefonos egyeztetések révén kiderült, hogy Deák László szobrász a terveket aláírás végett Sopron Városi Tanács Végrehajtóbizottságának megküldte azzal, hogy alá-

írva mihamarabb juttassák részére vissza, hogy a Képzőművészeti Kivitelező és Iparvállalat (Bp. XIV., Vorosilov út 115.) a konzol legyártását megkezdhesse. Sopron Tanács Vb. 1961. május 3-án a Győr-Sopron Megyei Tanács Vb. felé továbbította a szobrász kérését. Ugyanezen a napon a Sopron Tanács Vb. Deák László szobrászművész felé jelezte, hogy a terv hollétéről nem tudnak. Azzal az utasítással látták el Deákot, hogy amennyiben a Győr-Sopron Megyei Tanács Vb.-től megkapná a terveket, úgy azzal, ha azonban a terv mégsem kerülne elő, akkor a vázlat alapján intézkedjen a konzol elkészítéséről.

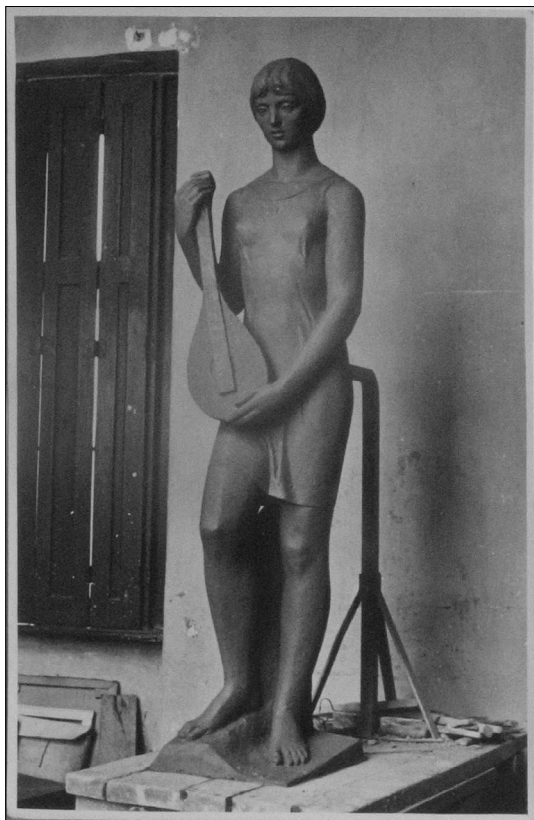
4.4. Leány gitárral szobor

1960. március 9-én a Sopron Tanács Vb. elnöke, Erdélyi Sándor beadvánnyal fordult a Művelődésügyi Minisztériumhoz, hogy megérdeklődjé, milyen szobor felállítására adnának előzetes engedélyt. Levelében felsorolta, hogy a környező közterületeken milyen szobrok láthatóak. Megállapította, hogy a közvetlen szomszédságban a „Széchenyi gimnázium”, a közelben az „Orsolya-téri nagy általános iskola” és a „Berzsenyi gimnázium” található, ezért a szobor tárgya ifjúsági vonatkozású lehetne. A létesítésre 60 000 Ft áll rendelkezésre.

Sopron Városi Tanács Ipari és Műszaki Osztálya 1960. május 2-án kötött szerződést Deák László szobrászművésszel a szobor elkészítéséről és a konzol legyártatásáról. A kb. 2 m-es figuraméretű alkotás sóskúti fehér mészkőből készült volna. A szerződés értelmében a szerző június közepéig 1:1 méretarányú agyagmodellt, október végéig 1:1 gipszmodellt, november közepéig 1:5 léptékű konzol műszaki rajzot készít, valamint bemutatja a konzol és a szobor 1:10 méretarányú makettjét a megrendelőnek.

Az 1960. június 24-én kelt Jegyzőkönyv szerint az 1:5 méretű agyagvariációk kerültek bemutatásra. A Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alap bírálóbizottsága a gitáros figurát fogadta el. Az 1960. augusztus 3-án kelt Jegyzőkönyv alapján az 1:1 agyag „épület figurá”-t a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alap bírálóbizottsága elfogadta (2. ábra). A bizottság arra kérte a művészt, hogy az álló és előrelépő láb tömegének fokozásával „fokozza a statikus hatást keltő motívumokat”. Kérte továbbá arra is, hogy az aktjelleget szüntesse meg áltál, hogy a drapériát erősebben érzékelteti.

Az 1960. szeptember 26-án kelt Jegyzőkönyv értelmében az 1:1 gipszszobrot a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alap bírálóbizottsága

2. ábra. Leány gitárral – agyagmodell; forrás: HU-MNL-GYMSVSL XXIII.509.c. 14.944/1960. (95. d.)

3. ábra. A Templom utca 24. számú lakóház; Jankó József Attila fotója

elfogadta. A bizottság megállapította, hogy az agyaghoz viszonyítva a gipsz formailag és tartalmilag egyaránt fejlődött. Az „ábrázolás szellemének kissé idealizáló megfogalmazására” 23 000 Ft tiszteletdíjat állapított meg. Erre való tekintettel 1960 novemberében Sopron Városi Tanács Ipari és Műszaki Osztálya a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapját felkérte a szobor süttői fehér mészkőből való kivitelezésére. A fent említett bírálóbizottsági üléseken az OMF meghívottjai nem jelentek meg.

Az 1961. március 17-én kelt Jegyzőkönyv arról számol be, hogy az „álló nő” szobor kőbe faragását a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alap Bizottsága és Sopron Városi Tanács Vb. képviselője elfogadta.

4.5. Használatbavételi engedély

Az épület 1961. július 31-én kikötések nélkül kapott használatbavételi engedélyt. Az 1961. évi lakásépítési kérdőív alapján az építkezést 1960. március 1-jén kezdték meg, és 1961. június 23-án fejezték be.

5. Kritika

Winkler Gábor megítélése szerint a Templom utca 24. sz. épület kialakítása még erősen mutatja a letűnt „szocreál” stílusát [9]. Kubinszky Mihály úgy véli, az új épülettel veszteség érte a városképet, mivel „rég, finom barokk kompozícióját sajnos merevebb, szögletes és árkádos kialakítás váltotta fel, amit a Széchenyi tér felőli nézetben megmutató szobor sem tud feloldani” [10].

Kuslits Tibor átfogó tanulmányban mutatta be a 20. század második felének soproni építészetét. A Templom utca 24. számú épületet elsőként említi a háború utáni helyreállítások munkálatai között. Kiemeli Deák László konzolra helyezett homlokzati szobrát, valamint a szegmensíves nyílásokkal áttört, fedett-nyitott kapubejáratot, amelyeket (a tervezővel összhangban) a Belváros bejárataként is képzett. Az épület fegyelmzett nyílásrendszerének modern felfogása mellett az osztópárkány és a főpárkány kialakításában történeti motívumokat ismer fel. Megítélése szerint az épület egyszerre kortárs és hagyománytisztelő, „a Templom utcának sosem volt, ünnepélyes elindítását jelenti”. Végeredményben városépítészeti jelentőségű alkotásegyüttesnek tekinti.

6. Összefoglalás

A Templom utca 24. szám alatti, egykori barokk épületet Handler József tervei alapján 1856-ban klasszicista stílusban átépítették, bővítették.

1945-ben a házat bombatalálat érte, így a korabeli városfejlesztés a teljes szanálás mellett döntött. A mai épület (3. ábra) építési engedélyezési eljárására vonatkozó levéltári iratok alapján röviden bemutattuk a lakóház építéstörténetét. A helyszíni bejárások során fényképekkel rögzítettük a műszaki állapotokat.

Az eltérő szakmai vélemények ellenére a Templom utca 24. szám alatt 1945 után megépült lakóház városépítészeti jelentőséggel bír, mivel a belváros műemléki környezetének térélményét kedvezőbbé teszi. Mindezt tovább fokozza a homlokzati konzolon felállított *Leány gitárral* elnevezésű szobor is.

Szakirodalmi hivatkozások

- [1] Winkler, O.: *Új lakóépületek Sopron belvárosában*. Soproni Szemle, 16/4. (1962) 289–298.
- [2] Tompos, E.: *Eltűnt műemlékekről és a megmaradtak védelméről*. Soproni Szemle, 12/4. (1958) 310–318.
- [3] Csatkai, E.: *Liszt Ferenc és Sopron*. Soproni Szemle, 15/3. (1961) 208–220.
- [4] Csekő, E.: *Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről 1944-ben II. (Elvett házak, Zár alá vett üzletek)*. Soproni Szemle, 60/1. (2006) 35–53.
- [5] Csekő, E.: *Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről 1944. III. Az iparosok*. Soproni Szemle, 72/1. (2018) 43–61.
- [6] Sopronanno.hu: *Templom utca a Széchenyi Gimnázium felől*. Sopron anno, 2013.
- [7] fortepan.hu – Szabad felhasználású, közösségi fotóarchívum. FORTEPAN, 2022.
- [8] MNL GyMSMSL: XXIII. 509. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai (1957. febr.1-től Ipari és Műszaki Osztály) a. Műszaki Osztály iratai (1950–1990). MNL GyMSMSL, 1961.
- [9] Winkler, G.: *Sopron és környéke építészeti értékeinek védelme*. Soproni Szemle, 67/1. (2013) 5–31.
- [10] Kubinszky, M.: *Gondolatok Sopron mai építészetéről I. rész*. Soproni Szemle, 36/1. (1982) 36–49.